כפר עולמי · יחידה 5: יישובים כפריים ועירוניים · חוברת קטנה

גורמי מיקום יישובים

מהדורה למורה · תשובות לשלוש הרמות: בסיסי · ז׳ רגיל · מתקדם

התשובות מופיעות ראשונות. אחריהן: מהלך שיעור מוצע, הצעות לבידול, משחקים לשיעור ופרטים לוודא.

תשובות – רמה בסיסית

חלק א׳ 1 – התאמה	תשובה
1. גורמי מיקום	ג
2. מקור מים	ב
3. תבליט	ד
4. צומת דרכים	ה
5. גורם היסטורי-דתי	א

חלק א׳ 2 – השלמה	תשובה
1. פארק תעשייה ליד העיר.	מקורות תעסוקה
2. גבעה ריקה שעליה תיבנה שכונה חדשה.	עתודות קרקע
3. עיר שהוקמה כמרכז לאזור מרוחק.	גורם מנהלי

חלק ב׳ – שאלה	תשובה	הסבר
1. מה חיפשו משפחות קודם כול כשבנו יישוב?	ב. מים	בלי מים אי אפשר לחיות.
2. למה גבעה הייתה מקום טוב ליישוב?	א. ממנה רואים רחוק והיא מוגנת	מהגבעה רואים מי מתקרב.
3. מה אפשר לעשות ביישוב ליד הים?	ג. לדוג ולסחור באוניות	הים מאפשר דיג ומסחר.
4. לפי מה בוחרים אנשים מקום מגורים היום?	ד. לפי עבודה, שירותים ומחיר דירה	היום מים מגיעים בצינורות, ולכן חשובים דברים אחרים.
5. מה קרה ליד דרכים גדולות בעבר?	א. נפגשו סוחרים	ליד דרכים עברו סוחרים ונוסעים.

נכון / לא נכון	תשובה	הסבר / תיקון
1. יישובים רבים קמו ליד מקורות מים.	נכון	נכון, מים הם צורך בסיסי.
2. היום כל האנשים חייבים לגור ליד מעיין.	לא נכון	היום מים מגיעים בצינורות לכל בית.
3. מחיר הדירה משפיע על הבחירה איפה לגור.	נכון	נכון, אנשים בודקים כמה הם יכולים לשלם.
4. ממקום נמוך בעמק רואים הכי רחוק.	לא נכון	מגבעה או מהר רואים הכי רחוק.

חלק ג׳ – שאלה	תשובה לדוגמה
1. אילו הייתם בונים יישוב לפני אלפי שנים, איפה הייתם בונים אותו? למה?	הייתי בונה ליד נהר על גבעה קטנה, כי יש מים ואפשר לראות למרחוק.
2. מה חשוב לכם במקום שבו אתם גרים היום?	

	חשוב לי שיהיה פארק ובית ספר קרוב, כי אני אוהבת לשחק ולא רוצה לנסוע רחוק.

כרטיס יציאה: כתבו גורם מיקום אחד מהעבר. · כתבו גורם אחד שחשוב היום. · למה גבעה הייתה טובה ליישוב? — מצופה תשובה קצרה שמשתמשת במושג אחד לפחות.

תשובות – רמת ז׳ רגילה

חלק א׳ 1 – התאמה	תשובה
1. גורמי מיקום	ו
2. מקור מים	א
3. תבליט	ב
4. צומת דרכים	ג
5. גורם היסטורי-דתי	ה
6. גורם מנהלי	ד

חלק א׳ 2 – השלמה	תשובה
1. פארק תעשייה ליד העיר.	מקורות תעסוקה
2. גבעה ריקה שעליה תיבנה שכונה חדשה.	עתודות קרקע
3. עיר שהוקמה כמרכז לאזור מרוחק.	גורם מנהלי
4. ירושלים, שאליה עלו לרגל במשך דורות.	גורם היסטורי-דתי

חלק ב׳ – שאלה	תשובה	הסבר
1. מה היה היתרון של יישוב על ראש גבעה?	ב. הגנה ותצפית למרחוק	גבעה מגינה מפני אויבים ושיטפונות ומאפשרת תצפית.
2. עיר שקמה סביב מקום קדוש – איזה גורם מיקום זה?	ג. גורם היסטורי-דתי	מקום קדוש מושך עולי רגל ומתיישבים.
3. מהן עתודות קרקע?	א. שטחים פנויים שאפשר לבנות עליהם	בלי שטח פנוי היישוב אינו יכול לגדול.
4. איזה גורם חשוב במיוחד בבחירת מקום מגורים היום?	ד. מקורות תעסוקה ומחיר הדיור	מים מגיעים בצינורות, ולכן חשובים עבודה ודיור.
5. מה מלמד המשפט ״הגורם שבגללו קם היישוב אינו תמיד הגורם שבזכותו הוא צומח היום״?	א. שגורמי המיקום משתנים עם הזמן	עיר שקמה ליד מעיין יכולה לצמוח היום בזכות הייטק.

נכון / לא נכון	תשובה	הסבר / תיקון
1. יישובים ליד צומת דרכים הפכו לעיתים למרכזי מסחר.	נכון	נכון, סוחרים ונוסעים עברו בהם ונפגשו.
2. גורם פוליטי-מנהלי פירושו שיישוב קם רק בגלל מים.	לא נכון	גורם מנהלי פירושו החלטה של שלטון להקים או לפתח יישוב.
3. לעיתים קרובות כמה גורמי מיקום פעלו יחד.	נכון	נכון, יישוב טוב נהנה מכמה יתרונות בבת אחת.
4. איכות הסביבה אינה משפיעה על בחירת מקום מגורים היום.	לא נכון	איכות הסביבה היא אחד הגורמים החשובים היום.

חלק ג׳ – שאלה	תשובה לדוגמה
1. בחרו עיר בישראל שאתם מכירים וציינו שני גורמי מיקום שבגללם קמה.	טבריה: קרבה לכנרת – מקור מים ודיג, ומעיינות חמים. בהמשך גם גורם היסטורי-דתי.

2. השוו בין גורם מיקום אחד מהעבר לגורם אחד מהיום. למה השתנה?	בעבר בנו ליד מעיין; היום בוחרים ליד מקום עבודה. זה השתנה כי מים מגיעים בצינורות, ותחבורה מאפשרת לנסוע.
3. שאלות הגאוגרף: איפה נמצא היישוב שלכם, למה דווקא שם, ומה מושך אליו אנשים היום?	היישוב נמצא במישור החוף ליד כביש ראשי. הוא קם בזכות אדמה חקלאית ומים, והיום מושכים אליו קרבה למקומות עבודה, בתי ספר טובים ומחירי דיור נמוכים יחסית.

כרטיס יציאה: כתבו שלושה גורמי מיקום מהעבר. · תנו דוגמה לגורם מנהלי. · מה מושך אנשים ליישוב היום? — מצופה תשובה קצרה שמשתמשת במושג אחד לפחות.

תשובות – רמה מתקדמת

חלק א׳ 1 – התאמה	תשובה
1. גורמי מיקום	ג
2. מקור מים	א
3. תבליט	ו
4. צומת דרכים	ז
5. גורם היסטורי-דתי	ה
6. גורם מנהלי	ד
7. עתודות קרקע	ב
8. מקורות תעסוקה	ח

חלק א׳ 2 – השלמה	תשובה
1. פארק תעשייה ליד העיר.	מקורות תעסוקה
2. גבעה ריקה שעליה תיבנה שכונה חדשה.	עתודות קרקע
3. עיר שהוקמה כמרכז לאזור מרוחק.	גורם מנהלי
4. ירושלים, שאליה עלו לרגל במשך דורות.	גורם היסטורי-דתי

חלק ב׳ – שאלה	תשובה	הסבר
1. מה ההבדל בין ״אתר״ ל״מצב״?	א. אתר הוא תכונות המקום עצמו; מצב הוא מיקומו ביחס לסביבה	אתר = מים, תבליט, קרקע; מצב = דרכים, נמלים ומרכזים.
2. מה שחרר את האדם מן הצורך לגור ליד מעיין?	ב. מוביל מים, התפלה וכבישים	טכנולוגיה מביאה מים לכל מקום.
3. מדוע עתודות קרקע הן ״משאב קריטי״?	ג. כי בלעדיהן יישוב מבוקש מתקשה לגדול	ביקוש בלי שטח לבנייה מוביל לעצירת הגידול ולהתייקרות.
4. איזה גורם מיקום אינו חלק מגורמי הצמיחה של באר שבע היום לפי הקטע?	ד. הגנה על ראש גבעה	ההגנה הייתה שיקול של העבר.
5. מה מסביר את המשך משיכתם של מקומות קדושים גם כשיתרונותיהם הפיזיים מוגבלים?	א. גורם היסטורי-דתי	קדושה והיסטוריה מושכות מבקרים ומתיישבים לאורך דורות.

נכון / לא נכון	תשובה	הסבר / תיקון
1. יישובים מצליחים נהנו לרוב משילוב של אתר טוב ומצב טוב.	נכון	נכון, מים ותבליט לצד קרבה לדרכים ולנמלים.
2. במאה העשרים ואחת גורמי האתר המסורתיים חשובים יותר מאי פעם.	לא נכון	חשיבותם פחתה בזכות טכנולוגיה ותחבורה.
3. באר שבע פותחה מחדש בתחילת המאה העשרים בהחלטה שלטונית.	נכון	נכון, כמרכז מנהלי לנגב.

4. ירושלים העתיקה קמה במישור ליד הים.	לא נכון	היא קמה על רכס בהרים, ליד מעיין הגיחון.

חלק ג׳ – שאלה	תשובה לדוגמה
1. נתחו יישוב ותיק לבחירתכם: מה היו גורמי האתר וגורמי המצב בעבר, ומהם גורמי הצמיחה שלו היום?	יפו: אתר – גבעת כורכר ליד חוף; מצב – נמל טבעי ודרכי מסחר לפנים הארץ. היום – תיירות, תרבות, מסעדות וקרבה למטרופולין תל אביב.
2. ״הטכנולוגיה הפכה את גורמי המיקום הפיזיים ללא רלוונטיים.״ האם אתם מסכימים? כתבו טיעון מנומק.	אני מסכימה חלקית: מים מגיעים בצינור ואפשר לעבוד מרחוק. עם זאת, אקלים, סכנת שיטפונות, נוף ועתודות קרקע עדיין משפיעים, ולכן גורמים פיזיים לא נעלמו.
3. השוו בין יישוב שקם בגלל גורם היסטורי-דתי לבין יישוב שקם בגלל גורם מנהלי: מה מניע את צמיחתם לאורך זמן?	היסטורי-דתי: צמיחה מתמשכת בזכות עולי רגל ותיירות, אך לעיתים מוגבלת בכלכלה. מנהלי: צמיחה מהירה בזכות השקעה ממשלתית ושירותים, אך תלויה בהמשך ההשקעה ובמשיכת תעסוקה.
אתגר: חקרו את היישוב שלכם כ״גאוגרפים״: איתרו אותו במפה, מצאו מתי ולמה הוקם (אתר ומצב), ובדקו מה מושך אליו תושבים היום (שירותים, תעסוקה, דיור, סביבה, עתודות קרקע). הציגו בטבלת ״אז והיום״ והסיקו אם גורמי המיקום השתנו.	דוגמה: אז – מושב על אדמה פורייה ליד מעיין ודרך ראשית. היום – קרבה לכביש מהיר ולמרכזי תעסוקה, בתי ספר טובים ושכונות חדשות על עתודות קרקע. מסקנה: גורמי האתר הוחלפו בגורמי מצב ושירותים.

כרטיס יציאה: הבחינו בין אתר למצב בדוגמה. · מדוע חשיבות גורמי האתר פחתה? · מה מדגים מקרה באר שבע? — מצופה תשובה קצרה שמשתמשת במושג אחד לפחות.

מהלך שיעור מוצע (45 דקות)

פתיחה (5 דק׳): משחק "איש תלוי" על אחד המושגים באתר, על הלוח הכיתתי.

מושגים וקריאה (15 דק׳): כל תלמיד/ה בחוברת ברמה המתאימה; קוראים בזוגות ומסמנים את המושגים בקטע.

חלקים א׳–ב׳ (12 דק׳): עבודה עצמית, בדיקה בזוגות בעזרת המושגים.

חלק ג׳ או "חידון מהיר" (10 דק׳): שיחה על שאלה פתוחה אחת, או חידון כיתתי בקבוצות על הלוח.

סיום (3 דק׳): כרטיס יציאה ✂.

בידול בכיתה

- בסיסי: משפטים קצרים, מחסן מילים, משפטי פתיחה. אפשר לקרוא בקול ולעבוד בזוג.
- ז׳ רגיל: אותם מושגים, קטע ארוך יותר ושלוש שאלות חשיבה.
- מתקדם: קטע עשיר, השלמה בלי מחסן מילים, אתגר חוקרים.
- כל הרמות עובדות על אותם מושגים – כך אפשר לקיים דיון כיתתי משותף.

משחקים לשיעור באתר

חידון מהיר (גם במצב לוח כיתתי), איש תלוי, טריוויה ב־3 רמות, התאמת מושגים, זיכרון ומרוץ נכון/לא נכון: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

לוודא לפני השיעור

- באר שבע פותחה בתחילת המאה ה- 20כמרכז מנהלי לנגב עם בניין ממשל, תחנת רכבת ומסגד ורשת רחובות
- ירושלים העתיקה קמה ליד מעיין הגיחון
- בתל מגידו כ- 20שכבות של יישובים
- יפו – מנמלי הים העתיקים בעולם
- צפת מהערים הגבוהות בישראל
- יריחו – מהערים העתיקות בעולם שהתקיימו ברציפות
- המוביל הארצי נחנך בשנות השישים

יצרה: רוית ראש בן ישי